

Peter De Graef over

Hoop

In onze cultuur wordt 'hoop' gelinkt aan Pandora en haar gelijknamige doos. (Niet dubbel interpreteren. Flauw) Die doos, daar kwam allerlei onheil uit en de hoop die als laatste kwam, werd altijd gezien als doekje voor het bloeden. Maar als je de volledige achtergrond van dat verhaal meeneemt - want de meesten van ons kennen alleen de hoofdlijnen - dan blijkt die context vreselijk achterhaald, net als die hele Griekse mythologie trouwens, die volgens hedendaagse normen verfoeilijke patriarchale testosterontrekjes blijkt te vertonen. Luistert u even mee naar het volledige verhaal:

Prometheus en zijn wat dommere broer Epimetheus hadden van Zeus de opdracht gekregen om de mens te maken. Zij maakten de man. Omdat die man niet gelukkig was, stal Prometheus een brandende toorts van de Olympos en schonk de mensheid het vuur. (Merk op dat 'man' en 'mensheid' gewoon door mekaar worden gebruikt; dat is hetzelfde.) Zeus werd hier boos om en wilde de mensheid straffen. Dus hij beval Hephaistos om uit water en aarde een vrouw te vormen voor de mens. Ze werd Pandora genoemd. De goden schonken haar allerlei gaven. Athena gaf haar intelligentie, talent en manieren. Aphrodite gaf haar de bevalligheid en schoonheid. De laatste god, Hermes, gaf haar de spraak, een bedrieglijke aard en plantte schaamteloze gedachten in haar. Zo kreeg zij een eigenschap die geen enkele andere sterveling had: nieuwsgierigheid. Vervolgens liet Zeus haar trouwen met de domme Epimetheus en schonk het paar bij het huwelijk een doos waarin alle denkbare onheil. Zolang die doos gesloten bleef was er niks aan de hand. Maar Pandora kon haar onnatuurlijke nieuwsgierigheid niet bedwingen; ze deed de doos open en alle rampen en ziekten verspreidden zich over de aarde en deden de mensheid zijn kommerloze staat verliezen. Als laatste kwam de hoop eruit, in de vorm van een vogel.

Pandora schonk haar gemaal verscheidene dochters; Prophasis, de godin der uitvluchten; Metameleia, de godin van het berouw en Pyrrha, die zou trouwen met Deukalion. Het echtpaar dat in de Griekse versie van het zondvloedverhaal als enige op tijd een boot bouwt en de zondvloed overleeft.

In het vroege christendom zagen de kerkvaders in het verhaal van Pandora al heel gauw een pre-christelijk beeld van de Bijbelse zondeval: Pandora en Eva hadden allebei een nieuwsgierigheid gemeen, die de man/mensheid noodlottig werd. Vanuit datzelfde christendom werd die hoop uit het Pandoraverhaal traditioneel

gezien als een vertroostend middel bij al dat onheil, maar het is zeer de vraag of dat terecht is. Want als we in de geschiedenis gaan nakijken wat de mensheid in naam van de hoop allemaal over zichzelf heeft afgeroepen dan kunt ge haar zonder terughoudendheid de ergste aller rampen noemen.

Maar eerst nog even dit: als we nu op een rijtje zetten met welke eigenschappen de vrouw in deze verhalen wordt getooid; bedrieglijke aard, uitvluchten, schaamteloze gedachten, ziekelijke nieuwsgierigheid, dan zien we dat we ook in onze cultuur oorspronkelijk niet zo ver van de boerka af zaten. Ook bij ons werd de vrouw aangewezen als draagster van allerlei ongunstigs. Met de kennis van de hedendaagse psychologie mogen we suggereren dat hier sprake is van projectie. De man projecteert in deze verhalen zijn schaduw op de vrouw.

Ter verduidelijking even kort de schaduwtheorie: wanneer wij in de puberteit voor onszelf een persoonlijkheid opbouwen behangen we die, spontaan en onbewust, met alle positieve eigenschappen die we maar kunnen verzinnen: goedheid, geduld, moed, dapperheid, rechtvaardigheid, mededogen etc. En vervolgens gaan we alvast leven alsof we louter uit die eigenschappen bestaan. Alle minder gunstige eigenschappen - jaloezie, woede, na-ijver, angst, onzekerheid (eigenschappen die we net zo goed bezitten - we zijn nu eenmaal mens), die drukken we daarbij naar het onderbewuste en die vormen daar wat Jung in 1946 'de schaduw' noemde.

Deze schaduw gaan we vervolgens - onbewust alweer - projecteren in onze omgeving. We ontmoeten die schaduw voortdurend, in alles wat ons ergert in de samenleving of onze medemensen. Als u zich ergens aan iets ergert, maakt niet uit wat, wees gerust, dan is dat een manifestatie van je schaduw. Dan is dat een weerkaatsing van ongeaccepteerde eigenschappen van je eigen wezen. Dan ben jij dat! Veel wordt glashelder door de lens van deze theorie, maar helaas is deze zo confronterend dat hij erg impopulair is en massief wordt doodgezwegen.

Wanneer je evenwel de moed hebt om er mee te werken, ga je zien dat dit mechanisme - juist omdat het niet wordt onderkend - overal verwoestend sterk uithaalt en alom aanwezig is. Zo projecteren we bijvoorbeeld ons eigen niet-onderkend opportunisme (of noem het egoïsme) in de vluchtelingen. We bestempelen ze als gelukszoekers en willen ze daarom buiten de grenzen houden; terroristen projecteren hun eigen weggedrukte vrijheidsverlangen dan weer in ons, alles wat ze niet mogen van zichzelf, of durven; onbekommerd blij zijn, zelf uitmaken wat belangrijk is, zelf je eigen regels opstellen en verantwoordelijkheid nemen, dat proberen ze met wortel en tak uit te roeien door zich op onze luchthavens tot ontploffing te brengen. Amerikanen, Joden, Russen projecteren hun agressie dan weer op het internationaal terrorisme en blijven blind voor de mate van terreur die ze zelf uitoefenen met hun militair apparaat. Enz. enz. Een theorie is evenwel, net als een mythe, niet meer dan een verhaal waarmee we dingen proberen te duiden. En hoewel de schaduwtheorie ons veel plausibeler voorkomt dan de mythe van Pandora, kunnen we het ene ook zien als een

moderne versie van het andere. Het onderbewuste wordt dan de doos waarin we alle onheil hebben weggestopt. Het ego kunnen we zien als de domme Ephimeteus, die trouwt met de buitenwereld. Ego gaat altijd een alliantie aan met alles wat niet ego is. Die buitenwereld met zijn bedrieglijke aard, zijn schaamteloosheid maar ook zijn bevalligheid en schoonheid zouden we kunnen zien als Pandora. En het is die buitenwereld die nieuwsgierigheid opwekt. Door interactie met de buitenwereld wordt al het weggepropte onheil in onszelf, in het onderbewuste in de doos, steeds opnieuw geactiveerd. We herkennen het meestal niet als onszelf en dus gaan we het daar in die buitenwereld bestrijden, in de hoop dat ons dat uiteindelijk een paradijs zal opleveren. En die hoop houdt de strijd gaande, die hoop maakt ons blind en stelt ons in staat om over lijken te gaan. Onze geschiedenis bestaat uit vier à vijfduizend jaar verhalen van tevergeefs gehoop en geijver, revoluties, onderdrukking, slachtpartijen, Het derde rijk van Hitler, het proletarisch paradijs onder Stalin of Pol Pot en recent het kalifaat bij IS; allemaal zijn het producten van de hoop. Producten van utopieën die woekerend in duizenden en duizenden mensen tegelijk de grootste plagen bleken te zijn die onze planeet bezochten. Want het zijn niet de dictators of hun medestanders die in hun eentje een dictatuur overeind kunnen houden, het zijn die gewone mensen, vaak mede slachtoffers die bereid zijn zich op te offeren voor iets hogers en iets mooiers, waar dictaturen op drijven. Mensen die 'Leve Stalin' roepen vlak voor ze worden gefusilleerd. Daarin schuilt de verwoestende kracht van de hoop!

Pas wanneer we moed zullen vinden om met bijvoorbeeld de schaduwtheorie te werken en we gaan inzien dat er niet zoiets bestaat als een buitenwereld die kan worden omgevormd tot een paradijs; dat alles wat we zien een aspect is van ons eigen wezen is, en dat dat paradijs daarin reeds aanwezig is, dat het vanzelf boven water komt als alle illusies en begoochelingen, alle hoop en verwachtingen van het ego worden drooggelegd; pas wanneer we ophouden met hopen en proberen te accepteren wat is, de dingen durven te zien zoals ze zijn, werken met wat we aantreffen - wetende dat ook dat een interpretatie is - maar desondanks bereid om daar als interpretatie mee te werken, - dat wil zeggen dat je je d'r niet aan gaat vastklampen dat je niet iemand anders zijn hoofd gaat inslaan omdat die het anders ziet; dat we tastend met elkaar op zoek gaan naar een werkzame consensus; als we dat doen, dan gaat zich wellicht geleidelijk aan - muizenstapje na muizenstapje - een betere wereld manifesteren.

Tenminste: dat hoop ik!

Een fijne zondag.

Een fijne zomer.

Deze column was te horen in De Ontbijtclub van MATZER Theaterproducties d.d. 12 juni 2016.